

TISZA KÁLMÁN ÉS A SZLOVÁKOK, AVAGY EGY SZÓVÁLTÁS ANATÓMIÁJA

Demmel József

(Terra Recognita Alapítvány, Budapest)

„»Bečületeš ember volna,
ha oľan nad' tót nem volna«
– Ezt már százszor hallottam”
Viliam Paulíny-Tóth¹

1885 nyarán Tisza Kálmán irodájában egy szlovák küldöttség járt. Azért érdemes ezzel az esettel alaposabban is megismerkednünk, mert nemcsak a kormányzat 1880-as évek közepi szlovákpolitikájába enged bepillantást. Mivel a Tisza Kálmán kormánya által hozott repressziós intézkedéseket szinte kivétel nélkül társadalmi-politikai nyomás is indukálta, Tiszának a szlováksághoz való viszonya is életszerűbben, úgymond „testközlelől” mutatkozik meg általa. Tágabb kontextusba helyezve, a kor szlovák politikája, a szlovák politikai eliten belül zajló folyamatok is plasztikusabban jelenhetnek meg. Először a hagyományos módszerekkel röviden felvázoljuk a „generális” szlovákpolitikájának alapvonásait, majd az adott történetet kibontva, szálait végigvezetve törekszünk közelebb kerülni a felvetett problémákhoz.

Tisza Kálmánnak az általa egy időben viselt pozíciókban – belügyminiszterként és miniszterelnökként – hozott, szlovák kulturális intézményekkel kapcsolatos döntései viszonylag ismertek. Szlovák-, illetve tágabb értelemben vett nemzetiségi politikájának alapvonásait feltárta a szakirodalom.² Nem törekedett párbeszédre, szemben fiával, Tisza Istvánnal, aki jól ismert román paktumtárgyalásai mellett³ a szlovák nemzeti mozgalom felé is keresett kapcsolatokat.⁴ (Tegyük

---

¹ Listy Viliama Pauliny – Tótha Maríne Hodžovej. Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1961. 57. Buda, 1862. 12. 5. (A belső idézőjelek között eredeti szöveg.)

² Lásd Szarka László: Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918. Pozsony, Kalligram – A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, 1999. Nem lehetünk azonban elégedettek a Tisza Kálmánról szóló modern monográfiával: Tisza nemzetiségi kérdésben vallott nézeteinek és döntéseinek a tárgyalásakor fontos intézkedések, folyamatok leírása elmarad (például a Matica Slovenská ügye teljesen), a néhány bemutatott esemény kapcsán pedig inkább ismerteti, semmint elemzi vagy kritizálja Tisza nézeteit. A szerző szerint „vlt aztán olyan eset is, amikor egy nemzetiségi egylet működését hasznosnak és pártolándónak tekintette Tisza és kormánya.” (Kozári Monika: Tisza Kálmán és kormányzati rendszere. Budapest, Napvilág, 2003. 381–389.) Azonban legalább Szarka László – immár csaknem másfél évtizedes – kutatásaiból tudjuk, hogy a szóban forgó szervezet, a Magyarországi Tót Közművelődési Egyesület egy, a kormány által kezdeményezett, a kormány és a magyarosítás céljait szolgáló egyesület volt, nem pedig egy nemzetiségi egylet. Szarka, 1999. 72.

³ Erről lásd: Vermes Gábor: Tisza István. Budapest, Osiris, 2001. 160–164. 304–310.

hozzá: kettejük miniszterelnökségének ideje között történtek bizonyos hangsúlyeltolódások a nemzetiségi kérdésben).

A Matica Slovenská nevű szlovák kulturális egyesületet – amely megalakulásakor, 1863-ban jelentős uralkodói adományban is részesült,⁵ (mi több, maga Ferenc József is a tagja volt),⁶ – sorra érték a sajtótámadások. Grünwald Béla⁷ zólyomi alispán végül Martin Čulen katolikus pap⁸ zágrábi beszédében találta meg az egyesület elleni hatósági vizsgálathoz szükséges jogalapot. 1874. december 8-án írt terjedelmes levelében, amelyet Szapáry Gyula belügyminiszternek címzett, Grünwald még azt a – következő, nyomtatásban is megjelent – mondatot kifogásolta, amelyet Čulen a zágrábi egyetem megnyitásának alkalmából mondott. „*A magas Tátra aljáról jövök, mint a Matica megbízottja s testvéri üdvözléssel hozok nektek a tót Maticza által képviselt három milliónyi tót nemzet-től.*”⁹ Az alispán magyarázata szerint: „*E beszéd már nem is titkolja azt, hogy a Maticza a »tót nemzetet« képviseli, s hogy annak nevében politikai enunciativákat tehet.*” Grünwald a levelét azzal zárja, hogy a Matica Slovenská elleni fellépésre társadalmi igény mutatkozik: „*A felvidék óhajtja és várja Nagyméltóságodtól az intézkedést a haza érdekében s Nagyméltóságod ha ez ügyben gyorsan és erélyesen fog intézkedni, örök emléket állítana magának a felvidék hálás lakossága kebelében.*”¹⁰

A vélhetően e levél nyomán indított többhetes rendőrségi vizsgálat a Matica Slovenská működésének felfüggesztéséhez vezetett, amelyet azonban már Tisza Kálmán belügyminiszter ellenjegyzett. Az indoklás lényegében megegyezett Grünwaldéval: „*a mondott egyesület, noha alapszabályai szerint minden politikai és vallási ügy köréből ki van zárva [...] pánszláv irányú politikai izgatásokkal foglalkozik.*”¹¹

⁴ A fiatalabbik Tiszának ismertek például Ludovít Bazovskýval folytatott megbeszélései (igaz, az erről szóló iratokat még nem tették alaposabb elemzés tárgyává. Angelika Dončová: Ludovít Bazovský és a magyar–cseh–szlovák kapcsolatok dilemmái. In: Sic Itur ad Astra, 2006/3–4. Párhuzamos történelmek találkozásai. Szlovák–magyar kapcsolatok. 290.) és tájékoztatói kísérletei (Vörös László: Tisza István nemzetiségi politikája és a szlovákok (1913–1915). Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2004/1. 155–164.)

⁵ Julius Botto: Dejiny Matice slovenskej. 1863–1875. Turčiansky Sv. Martin, Matica slovenská, 1923. 27.

⁶ Letopis Matice slovenskej. Ročníka III-ho a IV-ho. Svázok 1. Sostavil Viliam Paulíny – Tóth. V B. Bystrici, 1867. 159.

⁷ Kiváló pszichotörténeti életrajzát lásd Laczkó Mihály: Halál Párizsban. Grünwald Béla történész művei és betegségei. Budapest, Magvető, 1986., a szlovák kulturális intézmények bezárására indított akcióiról lásd Vesztróczy Zsolt: „A Felvidék”. Egy szlovák–magyar röp-iratváltás az 1870-es években. In: Sic Itur ad Astra, 2006/3–4. Párhuzamos történelmek találkozásai. Szlovák–magyar kapcsolatok. 173–201.

⁸ Róla legújabbán lásd Miloš Štilla: Martin Čulen v dejinách Banskej Bystrice. Katolícky kňaz významný pedagóg a národný buditeľ. Banská Bystrica, Biskupstvo Banská Bystrica, 2005.

⁹ Grünwald levelét közli Vesztróczy, 2006. 202–208.

¹⁰ Vesztróczy, 2006. 208.

¹¹ Idézi Szarka, 1999. 69.

Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy Viliam Paulíny-Tóth, aki a korábbi alelnök, Karol Kuzmány 1866-os halála után egészen a betiltásig a Matica Slovenská alelnöke (valójában azonban a szervezet első embere) volt, 1868-ban a Balközép Párt programjával jutott be a parlamentbe a délföldi szlovák választókerület megnyerésével.¹² A Matica Slovenská alelnöke 1869 és 1871 között tehát még megfért Tisza Kálmán pártjában és frakciójában, akit 1875-ben belügyminiszterként maga Tisza illetett korrupciós vádakkal.

Szarka László a dualizmuskori szlovákpolitikáról és szlovák politikáról szóló alapmunkájában azt írta, hogy az 1875 előtti kormányok nemzetiségpolitikáját a nemzetiségi törvény és a körvonalazatlan pánszlávizmussal való viaskodás határozta meg. Tisza Kálmán kormányra lépésével azonban – tegyük hozzá, Grünwald Bélának a szlovák kulturális intézményrendszer elleni módszeres támadásaitól nem függetlenül – kialakult a (magyar kormányokat egyébként az egész dualizmus korszaka alatt jellemző) negatív irányultságú szlovákpolitika ideológiai alapvetése.¹³

A három szlovák gimnázium szintén Grünwald által kezdeményezett¹⁴ bezáratása és a Matica feloszlatása, valamint közel 100 000 forintnyi vagyónak zárolása következtében nemcsak a teljes szlovák kulturális intézményrendszer semmisült meg, hanem a korábban a magyar kormánnyal megegyezést kereső *Új Iskola* (*Nová škola*) is. A vele szemben álló turócszentmártoni – konzervatívabb, a štúri hagyományok örökösének is tekinthető – csoport pedig passzivitásba vonult. Ebben a légkörben jelent meg Grünwald *Felvidék* című röpirata, amely nyomán 1882-ben megalakult a magyar nyelv és a hazafias szellem terjesztését célul kitűző FEMKE. Akcióinak azonban csak mérsékelt sikerük volt.

Eközben a szlovák politikusok kérvények és emlékiratok sorával ostromolták a kormányt,¹⁵ követelve, hogy a Matica zárolt pénzalapját az eredeti célokra fordíthassák. Próbálkozásaik ugyan sikertelenek maradtak, a magyar kormány számára azonban egyre kellemetlenebbé vált az ügy, mivel az elkobzott vagyont

¹² Szarka, 1999. 67. Augustín Maťovčík (red.): Slovenský biografický slovník. 4. Martin, Matica slovenská, 1990. 412.

¹³ Szarka, 1999. 68.

¹⁴ Erről lásd Dr. vitéz Ruttkay László: A felvidéki szlovák középiskolák megszüntetése 1874-ben. Pécs, 1939. A bőséges, ugyanakkor – a könyvhöz hasonlóan – egyoldalú forrásgyűjteménnyel ellátott kötetnél empatikusabban, ugyanakkor (a korszak jellemzőiből adódóan) szintén nem hibátlan megközelítéssel ír ugyanerről Felkai László: Képek és árnyképek a Felvidék XIX. század végi művelődésügyéből. In: Mészáros István (szerk.): Tanulmányok a magyar nevelésügy XVII–XX. századi történetéből. Budapest, Akadémiai, 1980. 185–201.

¹⁵ Megemlítendő, hogy még a bezáratás után csaknem harminc évvel is született ilyen beadvány. František Kabina a siker minden reménye nélkül egy szarkasztikus levelet küldött a miniszterelnöknek. Ebben az állt, hogy a kormány vagy adja vissza neki az annak idején a Maticába befizetett összeget a kamatokkal együtt, mivel nem arra használták fel a pénzt, amire eredetileg szánta, vagy pedig állítsa helyre a Matica Slovenskát. Katona Csaba: Két nemzedék. Egy apafiú konfliktus nemzetiségi háttere. In: Sic Itur ad Astra, 2006/3-4. Párhuzamos történelmek találkozásai. Szlovák–magyar kapcsolatok. 222.

törvénytelenül, bírósági döntés nélkül tartotta vissza a kormány, ami már az osztrák és a cseh sajtó érdeklődését is felkeltette.¹⁶

A két problémát, vagyis a FEMKE eredménytelenségét és a „gazdátlan” vagyon kérdését, egyszerre oldotta meg a *Magyarországi Tót Közművelődési Egyesület*, amely szlovák nyelven folytatta tevékenységét. Programjában pedig, bár a kormány és a felső-magyarországi politikai elit kezdeményezésére jött létre, nem a nyílt magyarosítás, hanem a szlovák nép szellemi és erkölcsi felemelése szerepelt. Mindazonáltal ez az egyesület is alapvetően hazafias szellemű volt, ráadásul, mivel a Matica jogutódjaként hozták létre, annak vagyonából működhetett. A cél az volt, hogy a pénz egy részét legális formában elvonja az eredeti rendeltetésétől. Így a szlovák politikusok Maticával kapcsolatos követeléseinek a jogalapja megszűnt, hiszen az új egyesület hivatalosan a szlovák kultúra fejlesztésére használta fel a pénzalapot. 1884 folyamán végbementek a hivatalos szervezési munkálatok, s 1885. február 14-én megtartották a Magyarországi Tót Közművelődési Egyesület alakuló közgyűlését.¹⁷

Ugyanakkor a Tót Közművelődési Egyesület megpróbálta a lehető legkomolyabb legitimitáció által megtámogatni a Matica-vagyon felhasználását. Erről az egyesület titkárának, Zsilinszky Mihálynak egy szlovák nyelvű leveléből értesülhetünk, amelyet 1885. május 10-én küldött a korszak legtekintélyesebb szlovák írójának-publicistájának, Svetozár Hurban-Vajanskýnak. *„Az önnek a szépirodalom terén kifejtett kimagasló és áldásos tevékenysége indított engem arra, hogy tisztelettel felhívjam az életre kelő »Tót közművelődési egyesület« támogatására.*

Az Ön és a mi célunk ugyanaz, irodalmi eszközökkel úgy szellemileg, mint erkölcsileg felemelni és képezni szlovák népünket. [...] Az anyanyelv iránti szeretet jól jön a magyar hazaszeretethez, és épp ezért remélem, hogy méltóztatik velünk egyetértésben dolgozni, hogy egyesült erővel így könnyebben érjünk célt.

Ugyanakkor bátorkodom aláírási ívet küldeni Önnek, abban a reményben, hogy – [...] nem csak önmaga lép be a tagok közé, hanem az Ön ismerősi körének, társaságának is ajánlani méltóztatik.”¹⁸

Svetozár Hurban-Vajanský válaszát nem ismerjük, mindazonáltal egyéb (a konkrét megkeresésre, valamint Vajanský és Zsilinszky kapcsolatára általános-ságban vonatkozó) források híján csak gyaníthatjuk, hogy Zsilinszky aligha remélhetett levelére pozitív választ. Érdemes megemlíteni, hogy effajta levelet a szlovák nemzeti mozgalom számos tagja kaphatott. A vizsgált konfliktus főszereplője, Ján Gerometta egy Zsilinszkyéhez hasonló tartalmú levélről számolt be felháborodva a *Národnie Noviny* hasábjain.¹⁹

¹⁶ Szarka, 1999. 71.

¹⁷ Szarka, 1999. 71–73.

¹⁸ Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského. (Výber listov z rokov 1860–1890). Na vydanie pripravil, úvodnú štúdiu a poznámky napísal Pavol Petrus. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied. 1967. 295.

¹⁹ -a. [Ján Gerometta]: „Uhorsko-krajinský vzdelávaci spolok slovenský” *Národnie Noviny*, 1885. június 9. XVI. évf., 66. szám

Vélhetően az egyesület létrehozására kívánt válaszolni a szlovák politika, amikor a Matica Slovenská újjáalakításának az érdekében a – nagy hagyományokkal rendelkező, mégis ritkán eredményes – felségfolyamodvány módszeréhez fordult.²⁰ 1885. június végén azt kérte a királytól, hogy tegye érvénytelenné a Matica Slovenskát bezárató, illetve a Matica vagyont a Tót Közművelődési Egyesületre átruházó rendeleteket, valamint, hogy a szervezet az 1862-es alkotmánya²¹ alapján folytathassa tevékenységét.²²

A küldöttség a Matica Slovenská egykori tagjaiból állt Résztevője volt Pavel Mudroň is, akit a szlovák nemzeti mozgalom 1877 és 1914 közti kiemelkedő politikai vezetőjének tartanak.²³ Érdeemes bővebben megismerkednünk az események után harminc évvel készült emlékiratainak vonatkozó részével.

„A 80-as években Bécsben voltam Ludovít Turzoval, Ján Geromettával, Peter Makovickýval, Jozef Petkóval, mint a Matica slovenská tagjaival, hogy Ófelségégtől az intézet restitúálását kérjük. De rosszkor érkeztünk, mert a király éppen távol volt, Ischlben. Én mentem el a kabinet kancelláriához megkérdezni: mikor jöhet vissza a király, vagy, nem kaphatnánk-e audienciát Ischlben. De azt a választ kaptam, hogy a király ott hosszabban mulat,²⁴ és a fürdőkhöz nem ad audienciát. Otthagytam tehát az aláírt kérelmet a kancellárián.[...]

És mikor Bécsben a Matica ügyében semmit nem tudtunk végezni, felkerekedtünk onnan Pestre a miniszterelnökhöz, Tisza Kálmánhoz, hogy ne mondassák ránk, hogy Bécsbe mentünk a királyhoz a magyar kormány teljes megkerülésével. Jónak láttuk tehát a miniszterelnökhöz menni, és nála is otthagyni a kérelmet

²⁰ A politikai reprezentáció hiányában a szlovák nemzeti mozgalom által megjelenített és – tegyük hozzá minden él nélkül – részben általa is konstruált szlovák nemzeti érdekek (hiszen a nemzeti öntudatosodás legmagasabb fokán állók, tehát az imaginárius szlovák nemzetben gondolkozó kevesek teheték fel magukban a kérdést, hogy mi is a szlovák nemzet érdeke) képviselőit csupán két lehetőség volt. Egyrészt alapvetően nem szlovák szervezetekben (egyházi fórumokon, iskolai társaságokban) képviseltek bizonyos kulturális törekvéseket (ezek egyesítése és intézményesítése volt a Tatrín nevű egyesület), másrészt az uralkodóhoz vagy az államkonferenciához fordultak kívánságaikkal a nemzeti mozgalom legreprezentatívabb alakjai, de legalább is éppen azok, akikről úgy gondolták, hogy a folyamat helyén a legnagyobb tekintéllyel bírhat. Ez az uralkodó iránti bizalom jele volt, amely az 1848–1849-es szlovák fegyveres császárpárti megmozdulások után némileg megrendült. Hiszen ha sarkos is az a megállapítás, miszerint a nemzetiségek azt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésül, mégis van igazságalapja. A szlovák követelések többségét nem teljesítették, a nemzeti mozgalom egyes tagjait, köztük Štúrt is, megfigyelés alatt tartották. A bizalom azonban teljes mértékben helyreállt a Matica Slovenská engedélyeztetésekor. Így az 1885-ös kérvénnyel is érthető módon fordultak az uralkodóhoz.

²¹ Közli: Botto, 1923. 126–138.

²² Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848–1914. 3. 1885–1901. Zostavil a poznámkami opatril František Bokes. Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1972. 36–45.

²³ Dr. Michal Slávik (sostavil): Slovenskí národovci do 30. októbra 1918. Opravené a doplnené druhé vydanie. Trenčín, 1945. 342.

²⁴ Ferenc József augusztus 26-ig tartózkodott Ischlben. Pesti Hírlap. Politikai napilap. 1885. 181. szám július 4.

leírását, amelyet a kabinet kancellárián Bécsben otthagytunk, hogy a kormány rögtön, tőlünk magunktól szerezzen róla tudomást.

Amikor a miniszterelnök kihallgatást adott, mi is odamentünk. Vártunk a teremben. Végül odajött hozzánk a szolga és megkérdezte, kit jelenthet be? Kik? és honnan vagyunk? Ludovít Turzo megmondta neki a nevét, és hogy Besztercebányáról jött. A szolga nem várt további magyarázatra, hanem bement a miniszterelnöki szobába, és bejelentette, hogy a besztercebányai deputáció várakozik. És ezzel a szolga kinyitotta az ajtót, hogy tessék. Tisza Kálmán mosolygó arccal eléünk jött, mire Ludovít Turzo bemutatkozott, és odanyújtotta a folyamodványunkat, ismertetve a tartalmát és kérve, hogy Tisza Kálmán ezt a mi kérésünket, mint miniszterelnök, támogassa. Mintha paprikával töltötték volna tele Tisza Kálmánt. Felháborodva válaszolta, hogy nem teheti, mert a Matica slovenská a pánszláv propaganda szolgálatában állt. Ahogy meghallotta ezt a mi Geromettánk, aki vörös stólában jelent meg, nem tudta megállni, hogy erős hanggal ne kiabáljon »Az rágalom!« És amikor Tisza Kálmán megismételte, hogy a Matica slovenská a pánszlávizmus szolgálatában állt, Gerometta ismét lángolva kiabálta: »Az rágalom!«²⁵ Mire Tisza Kálmán elfordult tőlünk, a hátát mutatta, mi meg elmentünk.

A királyhoz benyújtott kérelmünk eredménye az volt, hogy azt nekünk Tisza Kálmán rövid időn belül visszaküldte azzal, hogy öfelsége kérelmünket nem találta elég értékesnek kézjeggyével ellátni.²⁶

A történetet sajnos más elbeszélésből nem ismerhetjük meg (igaz, hogy Gerometta egy levelében hosszabban beszél a küldöttség előkészítéséről). Ugyanakkor mégis van egy másik forrásunk. Maga Pavel Mudroň volt az, aki a szlovák politikai napilap, a *Národnie noviny* hasábjain a találkozó után pár nappal megjelentette az eseményről szóló beszámolóját. A bécsi utat emlékirataihoz hasonlóan írja le, a pesti találkozót azonban érdemes idéznünk.

„Ellenben a küldöttség nem akart elmenni hazájának másik alkotmányos tényszerzője mellett sem, ezért július 1-én felkerekedett Pest-Budára, hogy a belügyminiszterhez benyújtsa a kérvényét a javított felségfolyamodványának a támogatására és hogy a miniszternek is adjon egy leiratot.

A belügyminiszter illően fogadta a küldöttséget július 3-án,²⁷ és átvette a kérelmet, kimondva: hogy a »Slovenská Matica« törvényesen lett bezárva, hogy minden egyesületet, amely hazaellenes tevékenységet folytat, ugyanúgy becsuknak, ezen kívül, hogy a »Slovenská Matica« vagyona ugyanarra a célra fordítottik, amelyre szánva volt, és ez a szlovák nyelv művelése.

Ellenvetést erre nem tett lehetővé a miniszter azzal, hogy hozzátette »a kérelmet átveszem«, a kihallgatás lezárta a következő szavakkal: »ajánlom magam«, csak Ján Gerometta tiszteletes úr jegyezte meg a távozásnál felemelt

²⁵ Eredetileg is magyarul.

²⁶ Pavel Mudroň: *Vlastný životopis*. In: *Slovenské pohľady*. 1915/6. 312.

²⁷ Tisza 1885. július 2-án érkezett vissza Pestre Nyitráról. *Pesti Napló*. 1885. csütörtök, július 2. 179. sz.

*hanggal: »az rágalom volt!« és amikor erre a miniszter úr megszólalt »nem volt rágalom«, megerősítette még egyszer »de bizony az volt!«*²⁸

A frissen lejegyzett történet három ponton tér el az emlékiratban közöltektől. Az első, hogy az 1885-ös írásból kiderül: nem egy véletlenszerű – az adott helyzet, tehát a király távolléte miatti – döntés eredményeként jutottak Tisza elé. Ez mintegy válasz volt arra az évtizedek óta hivatkozott magyar érvrendszerre, miszerint a szlovákok, a magyarországi legfőbb igazgatási szerveket megkerülve, mindig az uralkodóhoz fordulnak. Eleve tervezték, hogy fölkeresik Tiszát,²⁹ akihez belügyminiszterként az egyesületi ügyek is tartoztak.³⁰ A második eltérés a két szöveg eltérő funkciójára, a Mudroň által elképzelt közönség különbségeire mutat rá. Az előbbi egy politikai napilap hírlapi cikke volt, amelyben a „szlovák nemzet nevében” eljáró deputáció „malórjét” – miszerint egy beszercebányai küldöttségnek nézte őket a hivatalszolga – elhallgatta a szerző. A „nagy időkről” író idősebb visszaemlékező viszont, aki a memoárjait színesebbé, olvasmányosabbá kívánta tenni, már megengedhette magának, hogy leírja a történetet.³¹

A harmadik eltérés viszont már alapvető különbségre utal. A harminc évvel későbbi emlékirat egyértelműen Gerometta szóváltásából vezeti le a tényleges tárgyalás elmaradását. Ellenben az egykorú leírásból látszik, hogy Tisza ügyes manőverezéssel kerülte el azt, hogy ténylegesen beszélnie kelljen a Matica betiltásáról. A szóváltás egy mellékszál volt csupán.

Nem célravezető, ha ezeket az eltéréseket abból a szempontból közelítjük meg, hogy melyik áll közelebb a „valósághoz”. Attól függetlenül látjuk így, hogy a memoáriró az idő távlatából minden bizonnyal hajlik arra, hogy a leírás pillanatában érvényes társadalmi normákat azok esztétikai, morális és politikai konszenzusával együtt rávetítse az egykori szereplőkre, főként önmagára. Ehelyett inkább a történeti események *mentális világa* lehet érdekes,³² amelyet ez

²⁸ Pavel Mudroň: „Matica slovenská”. Národnie noviny. 16. évfolyam, 1885. július 7. 78. szám. Vélhetően e cikk alapján írta le az esetet Jozef Škultéty levele is, amelyben az ilyen küldöttségek eredménytelenségével próbálta felvázolni az efféle próbálkozások hiábavalóságát. Érdekes, hogy Škultéty emlékezetében felcserélődött Tisza és Gerometta párbeszéde. A belügyminiszter bizonygatta a szlovák sérelmek rágalom voltát, a pap pedig védelmezte azokat. Jozef Škultéty – Gustáv Augustinynek 1892. július 15-én.

Listy Jozefa Škultétyho 1. 1871–1910. Pripravil Michal Kocák. Martin, Matica slovenská, 1982. 80–81.

²⁹ Národnie noviny. 16. évfolyam, 1885. július 4. 77. szám. Gerometta is azt írta egy magánlevelében, hogy: „Kaptam [...] tegnap Pavel Mudroňtól egy levelet, amelyben felhív, hogy csatlakozzak a királyhoz és császárhoz küldendő deputációhoz, amelyet a túrócszentmártoniak akarnak felállítani a Matica ügyében, és amely, ahogyan azt Mudroň írja, június 25. körül Bécsbe és Pestre menne.” Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine (ALU SNK), Ján Gerometta Gustav Zechenter Laskomerskynek, Nagylócsán, 1885. június 21-én.

³⁰ Kozári, 2003. 389.

³¹ Persze nem biztos, hogy e tévedés nélkül az egykori Matica Slovenská deputációja egyáltalán bejutott volna-e a belügyminiszterhez.

³² Erről bővebben lásd K. Horváth Zsolt: Önarcképcsarnok. A személyes emlékezés mint történeti probléma. In: A történész szerszámosládája. A jelenkori történeti gondolkodás néhány aspektusa. Szerk.: Szekeres András. Budapest, L Harmattan – Atelier, 2003. 86–90. 95–98.

esetben a következőképp vázolhatunk fel. Mudroň későbbi emlékezéseiben hajlamos kihangsúlyozni a megbékíthetetlen ellentéteket, és azokat a kudarc gyakorlati okaként megjelölni. Ráadásul a korszak legnagyobb formátumú miniszterelnökével került szembe a szlovák delegáció, holott az egykorú leírás szerint a találkozó inkább azért tekinthető szlovák szempontból kudarcosnak, mert Tisza belügyminiszter ügyes tárgyalási, illetve vitatechnikájára nem volt működőképes válasza a küldöttségnek.

Miért is volt kellemetlen Tisza számára ez az ügy? Miért hívta fel udvarias formában a küldöttséget a távozásra már az előtt, hogy panaszukat elmondhatták volna, ha – amint mondta – „a »*Slovenská Matica*« törvényesen lett bezárva”? A választ egy 1875 nyaráról származó Tisza-levélben olvashatjuk: „*legyen meggyőződve, hogy a Matica ügyét szorgalmazni fogom, ha ez nem vezetne célhoz, más úton is fogok az eredményre törekedni.* [kiemelés tőlem – D. J.]” Nem nehéz kitalálni, hogy Tisza levele Grünwald Bélához szól. Utolsó bekezdéseiben még egyszer felhívja a címzett figyelmét arra, hogy ezt az ügyet kiemelkedő fontosságúnak tartja, az eljárást pedig mindenképp helyesli, amennyiben az keltezőképp „*tényekre és adatokra támaszkodva történik*”.³³ Bár baráti leveleiben Tisza szinte állandóan időhiánnyal mentegetőzik, 1877-ben mégis azt írja Grünwaldnak, hogy hamarosan több napot is szakít arra, hogy a felföldi megyék nagy fontosságúnak tartott ügyét alaposabban is tanulmányozza.³⁴

Tisza részéről tehát szinte bizonyosnak látszik, hogy az udvarias hangnem ellenére kérlelhetetlen volt a Matica Slovenskával szemben. A leveléből arra következtethetünk, hogy nem a nyilvánosan hangoztatott törvényesség miatt került sor a bezárásra. Mindenképpen fel akarta számolni az intézményt, ami a koncepció processzus gyanúját is felveti.

De lássuk a másik felet is! Miképp tekinthetett a szlovák értelmiségi elit Tisza Kálmánra? A magyar történetírás a szlovák kulturális intézmények elleni eljárások legfőbb képviselőjének általában nem Tiszát, hanem Grünwald Bélát tekinti. Gyaníthatnánk, hogy a kortárs szlovák értelmiségi elitnek is hasonló volt a szemlélete, hiszen máskülönben – az eredményesség legcsekélyebb reménye nélkül – miért ment volna a héttagú deputáció a belügyminiszterhez? A válaszhoz segítségünkre lehet egy szlovák sajtóorgánium, a *Černokňazník*. Egy havilap véleménye ugyan csak áttételesen egyezhet a közvéleményével, ez esetben mégis több biztos fogódzót is találhatunk. Egyrészt az 1880-as években a szlovák szellemi elit meglehetősen beszűkült. Így az eltérő véleményeknek kevesebb terep juthatott. A magyar kormánypolitikához való viszony pedig egészen biztosan nem tartozott a volt maticás-elitet megosztó témák közé. Ráadásul esetünkben egy humoros-szatirikus lapról van szó, ami biztosítja, hogy éppen a – legfontosabb, közismert, ezért könnyen kifigurázható, humor forrásává tehető – témák jelennek meg a hasábjain.

³³ OSZK Kt. (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Budapest) Tisza Kálmán, Grünwald Bélához. Budapest, 1875. június 27.

³⁴ OSZK Kt. Tisza Kálmán, Grünwald Bélához. Budapest, 1877. december 13.

A folyóirat 1880-as években megjelent számaiban Tisza Kálmán kétségkívül központi szereplő volt. Számtalanszor szerepelt a címlap-karikatúrán. Hol egy korrupció terhelte szekér kocsisa volt, hol a pánszlávizmus kísértetével viaskodott, hol ördögként jelent meg. 1879-ben egy cikksorozatot indított a *Černokňazník A szlovák nemzet barátainak Panteonja* címmel. Az első portré Tisza Kálmáné volt, aki a lap szerint „*rászolgált, hogy kiérdemelje az első helyet a szlovákság barátai között a Cernoknaznik panteonjában*”. „*A szlovákság eme legfőbb barátja elégségesen ismert a tettei alapján*” – írta a lap. Akár összegzésnek is tekinthetjük a következő sorokat: „*Nemzetisége szerint magyar és azt nekünk minden alkalommal megmutatja, hogy a szlávokat és köztük különösen a szlovákokat mennyire nagyon szereti. Szereti megenni őket.*”³⁵

A Magyarországi Tót Közművelődési Egyesület 1885. február 14-én tartotta alakuló közgyűlését. Ekkortól kampány indult a *Černokňazník*ban. Az egyesület alapítása egész évre tematizálta a lapot. A címlapokon minden hónapban az egyesület legfőbb tisztviselői jelentek meg. Szlovák archetípusokként ábrázolták őket (tutajos, drótos, bocskoros tót). A sorozat első részében Tisza Kálmán egy Matica Slovenská feliratú pénzesládán ül, amelyből a szegény szlovákként ábrázolt Grünwaldnak pénzt szór. A számos humoros írás, rövid tréfa, aforizma, vers közül álljon itt kettő. Az első egy vers:

A szlovákok a szlovákokért tesznek.

*A tótok szlovákokat esznek.*³⁶

A másik egy humoros párbeszéd egy sora: „*A Tót egyesület a Tisza által magyar-liberális szellemben megreformált Matica slovenská.*”³⁷

A bizottság tagjai tehát aligha indultak útnak a siker reményében.³⁸ Maga Ján Gerometta is, amint az a konfliktusból egyébként sejthető, tényleges eredményt nem, csupán a sérelmek demonstrálását várta a találkozótól: „*várható, hogy nem leszünk bebocsátva a királyhoz, de ez mégis azt jelzi, hogy védelmet akartunk keresni a királynál az erőszakos és barbár magyar kormány ellen.*”³⁹

Mivel a dualizmuskori szlovák nemzeti mozgalom, a szlovák politikusok-értelmiségiek a nyolcvanas években voltak a legkevésbé aktívak, érdemes alaposabban is megvizsgálni a tagokat, hiszen szerepük nem minden esetben magától

³⁵ Černokňazník, 1879. április 25. 4. szám 26.

³⁶ Černokňazník, 1885. június 25. 6. szám 42.

³⁷ Černokňazník, 1885. június 25. 6. szám 46. Arról, hogy a Matica Slovenská bezárását még évtizedekkel később is Tisza Kálmán nevéhez kötötték, egy – fiktív, soha el nem küldött, inkább egy fiatal férfitársaság csínyeként értelmezhető – képeslap tanúskodik. A képen látható természeti képződményeket, jelenségeket szlovákként értelmezték, míg a képeslapon szereplő, egyébként ismeretlen férfit, aki alul, a völgyben áll, Tisza Kálmánként azonosították. Az előbbieket, tehát a nap és a sziklák az állandóságot, az örökkévalóságot jelképezhetik, míg az alattuk eltörpülő ember a múlandóságot. Érdekesség, hogy Pavel Mudroň fia, Ján Mudroň mellett a képeslapot két kiemelkedő, bár ekkoriban még csak a húszas éveit elején járó szlovák író, Jozef Gregor Tajovský, illetve – Ján Jesenský fia, a küldöttségben szintén jelenlévő – Janko Jesenský is aláírta. ALU SNK. Ján Mudroň és mások Tisza Kálmának. 37 T 19.

³⁸ Erre a megállapításra jut Roman Holec is. Roman Holec: Poslední Habsburgovci a Slovensko Bratislava, Ikar, 2001. 77.

³⁹ ALU SNK, Ján Gerometta Gustav Zechenter Laskomerskynek, Nagylócsán, 1885. június 21-én.

értetődő. A legtekintélyesebb szereplők (mint például Ján Francisci vagy Hurbanék) hiányoztak, a deputációt pedig nem Pavel Mudroň vezette, aki a jelenlévők közül a legfontosabb volt, s aki az egész akciót szervezte. Persze az általános passzivitáson túl ennek egyéni okai is lehettek, mint ahogyan annak is, hogy miért többnyire másodvonalbeli, ma már csak szaktörténészek által ismert személyiségek alkották a bizottságot. Ján Gerometta például, aki soha nem emelkedett ki a nemzeti mozgalom háttérfigurái közül, azért lehetett ott, mert azok a jelentősebb szlovák katolikusok, akik a küldöttségben reprezentálhatták volna a szlovákságnak ezen csoportját, már nem voltak az élők sorában. Štefan Moyses, Ján Palárik vagy Juraj Holček évtizedekkel korábban, Andrej Radlinský 1879-ben, Juraj Slota 1882-ben, a Matica Slovenská alelnöke, Štefan Závodník pedig 1885 elején halt meg. Martin Čulen életrajzírója úgy tudja, hogy őt felkérték bizottsági tagnak,⁴⁰ de – a források alapján úgy tűnik – ezt nem fogadta el. Az oka vélhetően az lehet, hogy Grünwaldék éppen az ő beszédében találták meg az okot a Matica bezáratására.

A petíció szervezői (Gerometta szavaival élve: a „*túrócszentmártoniak*”) valószínűleg fontosnak tartották, hogy a másik felekezet is képviselje magát. Ezt az is mutatja, hogy Geromettát vélhetően egy hirtelen támadt ötlet nyomán hívták meg a küldöttségbe, hiszen csak az indulás előtt három nappal szóltak neki.⁴¹

A bizottságot Ludovít Turzó-Nosický vezette. Az 58 éves beszercebányai ügyvéd tekintélyét két tényező alapozhatta meg. Az egyik: közéleti aktivitása. Kétszer is fellépett az országgyűlési képviselőválasztásokon. A Zólyom megyei bizottsági ülésen személyesen szállt szembe Grünwald Bélával a nagyrőcei gimnázium érdekében, még 1874-ben. A másik: bár nem ő volt a bizottság legidősebb tagja, de már az 1840-es években szoros kapcsolatokat ápolt Štúrékkal. Ráadásul Trencsén megye egyik legrégebbi nemesi családjából származott (1849 után a megyében is kapott hivatalt). A család hlózsai ága, ahonnan *noszici Turzó Lajos* is származott, gyakorlatilag földműveléssel foglalkozó elszegényedett família volt, amely a falu lakosságának közel a felét tehetette ki.⁴²

A szlovák életrajzi lexikon szerint még Ján Jesenský (a kiváló szlovák író, Janko Jesenský apja) vett részt a folyamodvány megfogalmazásában. Ő, Turzóhoz hasonlóan, a „nagy idők tanúja”-nak tekinthető. Ugyanakkor nem a szlovák nemzeti mozgalom bölcsőjének is számító pozsonyi líceumban kapcsolódott Štúrék mozgalmához, hanem évekkel később, 1848-ban. Ekkor börtönbe is került. Háromszor próbálkozott sikertelenül a képviselőválasztásokon és jelentős szerepe volt abban, hogy Turócszentmárton váljon a szlovák nemzet elsőszámú központjává. 1867-ben részt vett a moszkvai szláv gyűlésen.⁴³

⁴⁰ Štilla, 2005. 55.

⁴¹ ALU SNK, Ján Gerometta Gustav Zechenter Laskomskynek, Nagylócsán, 1885. június 21-én.

⁴² Nagy Iván: T-Zs, 355. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusza, betűrendben körülményesen leíratik. 2. köt. Pest, Fényes Elek, 1851. 110. Augustín Maťovčík (red.): Slovenský biografický slovník. 6. Martin, Matica slovenská, 1994. 153.

Augustín Maťovčík (red.): Slovenský biografický slovník. 2. Martin, Matica slovenská, 1987. 553–554.

Érdekes még a zsolnai születésű Ján Geromettára is kitérni. Az 1840-es évek közepén Pesten tanult teológiát. Fennmaradt leveleiből jól kiolvasható, hogy vélhetően már szilárd szlovák identitással érkezett Pestre. Rendkívül erőteljes volt a „mi”-„ők” csoportbontása. Feltételezhető, hogy Gerometta számára a szlovák identitás-konstrukció kiteljesítéséhez szükség volt egy negatív magyarságképre, amelyet „szűrt történések” által alakított ki. Tehát a magyarokkal kapcsolatos – valószínűleg gyakori – élményei közül kizárólag a negatívabbakat válogatta és emelte ki.⁴⁴ A konfliktusok között azonban eltelt négy évtized. Ezért kérdéses, hogy koherens folyamatról van-e szó fiatalkori – inkább herderiánus ihletésű – reflexiói és időskori kompromisszumképtelensége között, vagy pedig, a bátyjához, Eugen Geromettához hasonlóan⁴⁵, képes volt a gyakorlatban revidálni fiatalkori nézeteit? Ján Gerometta felnőtt- és időskori életszakaszának alaposabb feltárása ugyan még várat magára, de a meglévő, elszórt források szinte mindegyike nemzetiségi töltetű konfliktusok soráról számol be.⁴⁶

Pavel Mudroň először idézett visszaemlékezései kapcsán beszélünk kell még arról a mondatról is, amely szerint „*a mi Geromettánk [...] vörös stólában jelent meg*”. Ez nem egy papi öltözék egyszerű leírása, hiszen a katolikus mise-rendben a liturgikus színeknek pontos jelentésük van. A piroson kívül akár fehér, zöld, viola, fekete, arany vagy rózsaszín stólat is magára ölthetett volna, amelyek az ártatlanságot, az életet, a bűnbánatot, a gyászt, a kegyelmet és az örömet szimbolizálták. Nem véletlen, hogy a vértanúságot jelképező piros színt választotta Gerometta. Az is tegyük hozzá, hogy a *Národné noviny* címlapja a Matica bezárásáról gyászjelentés formájában tudósított. Így a vértanúságot jelképező stóla szimbolikája és a Matica Slovenská „halálra ítéltése” között kapcsolat látszik kirajzolódni.

Már kialakult magyarságképe mellett még egy tényező játszhatott szerepet abban, hogy épp Gerometta vitatkozzon emelt hangon Tiszával. Ez a habitusából, szenvedélyes vitákat kedvelő jelleméből fakadt. A közeli barát, Gustav Zechenter-Laskomerský leírt egy esetet, amikor egy nagyobb társaságban, ahol ismerték Gerometta disputáló természetét, szándékosan bevonták őt egy vitába. Jót mulattak azon, amikor Geromettának nem tűnt fel, hogy megrézfálták. Egy másik leírást érdemes hosszabban is idéznünk. „*Július Plošič július 24-én írt egy epizódot Ján Gerometta társadalmi életéből, amelyből megismerhetjük őt mint szabadszájút, de szenvedélyességében durva embert. [...] Kazy úr (mostani – 1903 – barsi ispán) jelöltette magát országgyűlési küldöttnek 1881-ben, és beköszönt egész tizenöttagú kíséretével: Pfeilmeyer püspöki tanácsossal, szolgabírókkal, a vicearchidiakónus Ambrózyval stb. – Geromettához. Tudta, hogy Gerometta teljesen tartózkodik a választásoktól, nem korteskedni ment tehát,*

⁴⁴ Demmel József: „*jen šereghajtók budou*” Magyarok és szlovákok Ján Gerometta pesti leveleiben. KÚT, 2007/4.

⁴⁵ Demmel József: Egy trencsényi választás története. A pánszlávizmus vádja és a valóság. Aetas, 2006/2-3.

⁴⁶ A cikkben leírtak mellett lásd még például Jozef Kabina: Ján Gerometta. In: Proglas, 1996/2. 14-15.

hanem a papnál tiszteletét tenni jelent meg. Éppen abban az időben Gerometta a végén ült, és szokása szerint hosszasan üldögélt ott; és sejtve, milyen látogatói érkeztek, ülését a lehető legtovább nyújtotta. Végül, hosszú várakozás után a jelöltet és az ő kíséretét Gerometta, aki lassan megigazítva a ruháját belépett a szobába, egyszerűen kizavarta. Amikor Kazy úr udvariasan előadta, hogy egyáltalán nem korteskedés gondolatával jött, csak a tiszteletét tenni, Gerometta rárivallt: »Mindegy! Csak ki! Ki! Mars!«⁴⁷ Ambrózy ugyancsak leült és azt mondta, hogy neki, mint az ő vicearchidiakónusának joga van jönni, amikor akar, és a pénztárt is ellenőrizni, ezért ő itt marad. Gerometta rárivallt: »Csak eridj, takarodj, ha nem akarsz, hogy ki legyél dobva!«⁴⁸

A szóváltást magyarázhatjuk Gerometta habitusával, bár egy alaposabb vizsgálat nem nélkülözhetné a pszichohistóriát sem. Ezáltal választ kereshetnénk arra a kérdésre, hogy ezek a dühkitörések a személyiségéből vagy valamilyen pszichiátriai betegségből fakadtak-e, hiszen a bátyja, Eugen Gerometta is „ideg-betegségben” halt meg.⁴⁹

Keveset tudni arról, hogy a román memorandummal egy időben egy szlovák felségfolyamodvány is készült, nem függetlenül a román kezdeményezéstől. Épp Ján Gerometta az, aki erről egy levelében tájékoztat bennünket. 1892 júliusában ugyanis visszautasította a részvételt egy újabb, szintén a királyhoz és a kormányhoz küldendő deputációban, amelynek alapját egy szlovák népgyűlés képezte volna. Gerometta – fent említett barátja, a szintén katolikus pap Julius Plošičra hivatkozva – azzal utasította el a kezdeményezést, hogy a sovíniszták Felső-Magyarországon is találnának olyan csócseléket, mint amilyen a román deputáció ellen lépett fel Tordán és Aradon. Arra a kiterjedt aláírásgyűjtő akcióra is emlékeztetett továbbá, amely 1861-ben folyt a felső-magyarországi megyékben a turócszentmártoni memorandum ellen.⁵⁰

A vizsgált konfliktusból is kiderülhetett, Magyarországon a dualizmus közepe táján már elvi esély sem volt a megegyezésre. Mindkét fél saját narratívája hajthatatlan foglyává vált. Ezt Tisza Kálmán és Ján Gerometta szóváltása nyíltabban megmutatja, mint az azt megelőző udvarias tárgyalás. Ráadásul az ellentétek még fokozódtak is. Elég csupán arra utalni, hogy 1885-től eltérően, amikor még semmilyen retorzió nem érte a delegáció résztvevőit, az 1895. évi nemzetiségi kongresszus után több kormányzati indíttatású repressziós intézkedés következett.

⁴⁷ Eredetileg is magyarul.

⁴⁸ Gustáv K. Zechenter-Laskomerský: Päťdesiat rokov slovenského života. Vlastný životopis. Časť druhá. Bratislava, Slovenské Vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956. 265–266. 369–370. Megjegyzendő, hogy Gerometta korábban is többször került éles konfliktushelyzetbe a választások kapcsán. Volt, hogy magának Štefan Moysesnek, a besztercebányai püspöknek (és a Matica Slovenská első elnökének) kellett felelősségre vonnia. MOL (Magyar Országos Levéltár, Budapest) D 191 363. doboz 6059. VII. 1865.

⁴⁹ Lombardini, Alexander: Eugen Gerometta. In: Slovenské pohľady. 1895. 618.

⁵⁰ Bokes, 1972. 156–157. Ján Gerometta Ismeretlennek, Velka lovča, 1892. július 11. A szöveget közlő František Bokes szerint a levél Pavol Mudroňnak íródott, ami valóban elképzelhető, tekintve, hogy Mudroň volt az, aki elnökként összefogta a három évvel később megalakult nemzetiségi kongresszust.

Rezümé

Tisza Kálmán és a szlovákok, avagy egy szóváltás anatómiája

1885 nyarán Tisza Kálmán irodájában egy szlovák küldöttség járt. Az eset elemzésével nem csak a kormányzat 1880-as évek közepi szlovákpolitikájába pillanthatunk be, mivel a Tisza Kálmán kormánya által hozott repressziós intézkedéseket szinte kivétel nélkül társadalmi-politikai nyomás is indukálta, Tiszának a szlováksághoz való viszonya is életszerűbben mutatkozik meg. Tágabb kontextusba helyezve, a kor szlovák politikája, a szlovák politikai eliten belül zajló folyamatok is plasztikusabban jelennek meg.

Az 1875 előtti kormányok nemzetiségpolitikáját a nemzetiségi törvény és a körvonalatlan pánszlávizmussal való viaskodás határozta meg. Tisza Kálmán kormányra lépésével azonban kialakult a magyar kormányokat egyébként az egész dualizmus korszaka alatt jellemző negatív irányultságú szlovákpolitika ideológiai alapvetése. 1875-ben bezáratták a Matica Slovenskát. 1885-ben pedig létrehozták a Magyarországi Tót Közművelődési Egyesületet, amely szlovák nyelven folytatta tevékenységét, programjában pedig, bár a kormány és a felső-magyarországi politikai elit kezdeményezésére jött létre, nem a nyílt magyarosítás, hanem a szlovák nép szellemi és erkölcsi felemelése szerepelt. Mindazonáltal ez az egyelet is alapvetően hazafias szellemű volt, ráadásul, mivel a Matica jogutódjaként hozták létre, annak vagyonából működhetett. A cél az volt, hogy a pénz egy részét legális formában elvonja az eredeti rendeltetésétől. Így a szlovák politikusok Maticával kapcsolatos követeléseinek a jogalapja megszűnt, hiszen az új egyesület hivatalosan a szlovák kultúra fejlesztésére használta fel a pénzalapot. Vélhetően az egyesület létrehozására kívánt válaszolni a szlovák politika, amikor a Matica Slovenská újjáalakításának az érdekében a királyhoz fordult 1885-ben, hogy tegye érvénytelenné a Matica vagyonát a Tót Közművelődési Egyesületre átruházó rendeletet, valamint, hogy a szervezet 1862-es alkotmánya alapján folytathassa tevékenységét.

Tisza a küldöttséget rövid szóváltás után elküldte. De miért volt kellemetlen számára ez az ügy, ha, amint mondta „*a »Slovenská Matica« törvényesen lett bezárva*”? Tisza egy Grünwaldnak írott levelében olvashatjuk a választ: „*legyen meggyőződve, hogy a Matica ügyét szorgalmazni fogom, ha ez nem vezetne célhoz, más úton is fogok az eredményre törekedni.*” Ez az elszólás a koncepciós processzus gyanúját is felveti.

A dualizmus közepének Magyarországon már elvi esély sem volt a megegyezésre, mindkét fél hajthatatlanul a saját narratívájának a foglyává vált, s ezt nyíltabban megmutatja a tárgyaláson történt szóváltás, mint az azt megelőző udvarias tárgyalás.

Resumé

Koloman Tisza a Slováci alebo anatómia jednej polemiky

V lete 1885 navštívila kanceláriu Kolomana Tiszu jedna slovenská delegácia. Analýzou tohto prípadu môžeme nazrieť nielen do slovenskej politiky uhorskej vlády v polovici 80-tych rokov 19. storočia, ale keďže represívne opatrenia vlády Kolomana Tiszu, takmer všetky bez výnimky boli vyvolané aj spoločensko-politickým tlakom, ukazuje sa tu v reálnom živote aj Tiszov vzťah k Slovákom. V širšom kontexte sa tu plastickejšie objavuje aj dobová slovenská politika, procesy prebiehajúce vnútri slovenskej politickej elity.

Národnostnú politiku vlád pred rokom 1875 definoval národnostný zákon a boj s nedefinovateľným panslavizmom. Nastúpením vlády Kolomana Tiszu sa však vytvoril ideologický základ negatívne orientovanej slovenskej politiky, ktorá je ostatne charakteristická pre maďarské vlády počas celého obdobia dualizmu. V roku 1875 dali zatvoriť Maticu slovenskú. V roku 1885 zas zriadili Hornouhorský vzdelávací spolok, ktorý pokračoval v činnosti v slovenskom jazyku a v jeho programe, ktorý síce vznikol z iniciatívy vlády a hornouhorských politických elít, sa však nehovorilo o otvorenom pomadžarčovaní, ale o duševnom a mravnom povznesení slovenského ľudu. Napriek tomu mal aj tento spolok dôsledne vlastenecký charakter, navyše, pretože ho zriadili ako právneho nástupcu Matice, mohol nakladať s jej majetkom. Cieľom bolo to, aby časť peňazí legálnou cestou stiahli z pôvodného určenia. Takto zanikol právny rámec požiadaviek slovenských politikov v súvislosti s Maticou, veď nová inštitúcia oficiálne využívala peňažnú základinu na rozvoj slovenskej kultúry. Slovenská politika chela pravdepodobne reagovať na zriadenie spolku, keď sa v záujme obnovenia Matice slovenskej obrátila v roku 1885 na kráľa, aby anuloval výnos prevádzajúci majetok Matice na Hornouhorský vzdelávací spolok, a aby mohla Matica pokračovať v činnosti podľa svojich stanov z roku 1862.

Tisza po krátkej výmene názorov poslal delegáciu preč. Ale prečo mu bola táto záležitosť nepríjemná, ak, ako to sám povedal, „*bola Matica slovenská zrušená legitímne*“. Odpoveď sa môžeme dočítať v jednom z Tiszových listov adresovaných Grünwaldovi: „*bud'te presvedčený, že vo veci Matice budem konať, a ak by to nevedlo k cieľu, podniknem kroky k jeho dosiahnutiu aj inými prostriedkami*“. Toto prerieknutie vnáša podozrenie koncepčného procesu.

V polovici dualizmu už v Uhorsku nebola ani teoretická šanca na dohodu, oambidve strany sa stali neoblomnými otrokmi vlastných vyhlásení, čo otvorenejšie ukazuje výmena názorov na rokovani, ako zdvorilostné rokovanie, ktoré tomu predchádzalo.

Summary

Kálmán Tisza and the Slovaks or the anatomy of a battle of words

The study focuses on a battle of words between a Slovak catholic priest, Jan Gerometta and the Hungarian Prime Minister, Kálmán Tisza in 1885. At that time a Slovak deputation was sent to the capital of Hungary in order to ask for the renewal of the Slovak national organization Matica slovenska. But then the Hungarian state did not have an interest in the reinforcement of the Slovak national movement. This micro-historical study points at the irreconcilable antagonism between the Hungarian and the Slovak national narrative in the era of the dualism.